

Okullarda Yaşanan Şiddeti Önleyici Bir Yaklaşım: Kendini Toparlama Gücü

• Öğr.Gör.Dr. Şerife TERZİ*

Özet

Okulda yaşanan şiddet olayları, toplumsal açıdan önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Şiddetin okul ve çevresini içine alacak şekilde yaygınlaşması, şiddetin önlenmesi ve azaltılması konusundaki çalışmaları hızlandırmıştır. Çocuk ve ergenlerde şiddeti önlemeye yönelik programların birçoğu, şiddet riskini artıracak "risk faktörlerini" ve riski azaltacak "koruyucu faktörleri" tanımlamaya çalışmaktadır. Son yıllarda okullarda yüksek riskli davranışları azaltmayı hedefleyen önleme programlarının bir parçası olarak "kendini toparlama gücünün geliştirilmesi"nin öneminin farkına varılmıştır. Kendini Toparlama Gücü kavramı, çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin olumsuz yaşam koşullarında nasıl güçlü olabileceklerine yönelik yeni ve değişik bir bakış açısı sunmaktadır. Risk ve kendini toparlama gücü literatürü, okullarda karşılaşılan problemlerin üstesinden gelme kapasitesini geliştirmeyi, iyi bir yaşam için gerekli olan sosyal, akademik ve mesleki alanlarda yeterlilikleri geliştirmeyi sağlayacak bir ortamın sunulması gerektiğini vurgular. Özellikle okulda şiddet ve kendini toparlama gücü ile ilgili araştırmalar, çocukların ve ergenlerin temelde olumlu değerler kazanmaya ihtiyaçları olduğu görüşünden hareketle, çocukların ve ergenlerin olumsuz yaşam durumlarıyla karşılaştıklarında onlara yardımcı olacak "dayanakların" sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmanın amacı, ilgili literatür ışığında okulda öğrenciler arasında yaşanan şiddet olaylarının önlenmesine yönelik, risk faktörlerini ve koruyucu faktörleri içeren kendini toparlama gücü olgusunu tartışmaktır. Bu amaçla, şiddet kavramı açıklanmış, okulda öğrenciler arasında yaşanan şiddet olayları ele alınmış, şiddetin önlenmesinde ve azaltılmasında etkili olan kendini toparlama gücünü sağlayacak okul yaşantıları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Şiddet, okulda şiddet, kendini toparlama gücü, risk ve koruyucu faktörler.

Abstract

Violence at schools has become an important problem to the society. The spread of violence at schools and around its environments, the studies on preventing and on decreasing the violence has gained much more importance. Most of the programmes on prevention of violence of children and teenagers, try to define "risk factors" which effect, violence risk and also "protective factors" which may reduce the risks in question. In recent years, the importance of "Resiliency" has been realised as a part of the programmes, which aim to decrease the behaviours at level of high risk. The term "Resiliency", presents a new and different point of view to understand how children, teenagers and adults can be strong in negative life conditions. The literature on risks and resiliency, underline the necessity for improving the capacity of dealing with the problems confronted in schools, and providing opportunities and environment for the people to improve themselves at social, academic areas and also at vocational adequacy for a qualified life. The researches on violence at schools and resiliency; considering the needs for children and teenagers to gain positive personal characteristics, notes the necessity for personal sufficiency to help them in solving their problems when they confront negative life conditions. The goal of this research is to discuss the resiliency, which also includes the risk and protective factors in the respect of prevention of violence seen among the students at schools. With this aim, the term "violence" has been explained; violence seen among the students at schools has been discussed; and the activities, which provide the resiliency in order to prevent and/or decrease violence, have also been emphasized.

Key Words

Violence, violence at schools, resiliency, risk and protective factors.

*Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü.

Giriş

Evlere, sokakta, futbol sahalarında yaşanan şiddet olaylarının son zamanlarda okullarda da yaşanıyor olması dikkat çekicidir. Hemen her gün yazılı ve görsel medyada okullarda yaşanan şiddet olaylarına ilişkin haberlerin yer alması bu durumun toplumsal açıdan önemli sorunlardan biri haline geldiğini göstermektedir.

Çocuk ve ergenler arasında şiddet içeren olayların artması, şiddetin nereden kaynaklandığını anlama, meydana geldiğinde şiddeti azaltacak ve hatta önleyecek yapıcı yollar bulma konusunda yapılan çalışmaları hızlandırmıştır. Çocuk ve ergenlerde şiddeti önlemeye yönelik programların birçoğu, şiddet riskini artıracak "risk faktörlerini" ve riski azaltacak "koruyucu faktörleri" tanımlamaya çalışmaktadır. Çocuk ve ergenlerde şiddeti önlemeye yönelik bir başka yaklaşım ise çocukların ve gençlerin sağlıklı ve başarılı birer yetişkin olabilmeye kapasitelerini artırıp çeşitli beceriler geliştirmelerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda psikiyatri, psikoloji, sosyoloji alanlarında yapılan çalışmalarda çok sık kullanılan Kendini Toparlama Gücü kavramı, çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin olumsuz yaşam koşullarında nasıl güçlü olabileceklerine yönelik yeni ve değişik bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, şiddetin okul bağlamında ele alınması ve çözümlenmesine yönelik güvenli okul ortamı geliştirmede kendini toparlama gücü kavramı üzerinde durmaktır.

Şiddet Nedir?

Şiddet, sözlükte karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma, duygu ve davranışta aşırılık anlamında kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2005:1866). Merriam-Webster'a (2000) göre ise şiddet, genel olarak incitme ya da taciz etmek amaçlı olarak fiziksel gücün kullanılması şeklinde tanımlanmakla birlikte ayrıca, "hidetli duygu ya da onu ifade etme" ya da "yoğun, kavgacı ya da kızgın ve sıklıkla yıkıcı

hareket ya da güç" ya da "çarptırma, ihlal etme ya da önemli konulara saygısızlık etme yoluyla incitme" biçiminde de tanımlanmaktadır (Akt.Korkut, 2004).

Şiddeti sadece itme, vurma, tekmeleme, tehlikeli aletlerle saldırma gibi fiziksel boyutuyla algılama yaygın olsa da, ad takma, alay etme, küfür etme, tehdit etme, hakaret etme gibi sosyal şiddet; görmezden gelme, küçük düşürme, ayrımcılık yapma, gruptan dışlama gibi duygusal şiddet; sarkıntılık etme, cinsellik içeren sözler söyleme, elle rahatsız etme gibi cinsel şiddet türleri de vardır.

Okullarda Şiddet

Okullarda yaşanan şiddet olayları, son zamanlarda yazılı ve görsel medyada konu edilir hale gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Eylül 2006 tarihinde hazırlanan rapora göre, Mayıs 2006 sonu itibarıyla yapılan basın taraması sonuçları, son beş ayda okullarda meydana gelen olaylarda 14 öğrencinin öldüğünü, 104 öğrenci ve 3 öğretmenin yaralandığını ortaya koymaktadır (<http://orgm.meb.gov.tr/>).

Okullarda şiddet olgusu sadece ülkemize özgü bir durum değildir. Okullarda şiddet kavramı ile ilgili yapılan yurt dışı çalışmalarda, eğitim ortamlarında saldırganlık ve şiddetin artması nedeniyle 1992 yılından bu yana okullarda şiddet kavramı yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (<http://www.school-safety.us/School-Crime-and-Violence-Statistics-p-9.html>).

Ulusal Okul Birliği (National School Board Association) tarafından 700 okulun tarandığı bir araştırmada, okullardaki şiddetin beş yıl öncesine göre şu anda büyük bir artış gösterdiği belirtilmektedir. Araştırmalar, ABD'de Eylül 1986'dan başlayarak 4 yıllık süre içinde okullarda 71 kişinin tabancayla öldürüldüğünü, 201 kişinin ciddi biçimde yaralandığını, 242 kişinin de tabanca kullanılarak rehin alındığını ortaya koymuştur (Pietzak ve Petersen, 1998).

ABD'de 1999-2000 yılları arasında bütün devlet okullarının yer aldığı bir araştırmada, okulların

%71'nde en az bir defa şiddet yaşandığı, %20'nde ise ciddi şiddet olaylarının yaşandığı bulunmuştur. Ayrıca 2001 yılında 12-18 yaş arasında hırsızlık, ateşli silah kullanma, zorbalık türünde 764.000 suç işlendiği belirtilmektedir (Miller ve Chandler, 2004).

Ulusal Güvenli Okul Merkezinin (The National School Safety Center) 2006 yılı raporunda ise 1992-2006 yılları arasında okullarda yaşanan şiddet olaylarında (zorbalık, ateşli silah kullanma, kişilerarası anlaşmazlık, hırsızlık, tecavüz) toplam 445 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir (<http://www.schoolsafety.us/School-Crime-and-Violence-Statistics-p-9.html>).

Avrupa Konseyi'nin 2-4 Aralık 2002 tarihleri arasında düzenlediği "Okullarda Şiddetin Önlenmesi ve Şiddetle Mücadele İçin Yerel Ortaklıklar" konulu konferansın sonuç bildirgesinde, okullarda şiddetin yeni bir olgu olmadığı, ancak son yıllarda özellikle okulların kendilerini ve toplumu etkileyen zorluk ve gerilimlerden uzak tutamaması nedeniyle, şiddetin içeriğinin kayda değer biçimde değiştiği vurgulanmaktadır (Avrupa Konseyi, 2002).

Ülkemizde de son yıllarda ölümlerle sonuçlanan şiddet olaylarıyla karşılaşmaktadır. Samsun'da bir lisede son sınıf öğrencisi kız arkadaş yüzünden çıkan kavgada lise ikinci sınıf öğrencisini okul bahçesinde bıçaklayarak öldürmüştür (Milliyet, 2002). İstanbul'da bir ilköğretim okulu öğrencisi sınıf arkadaşını kalbinden bıçaklayarak öldürmüştür (Milliyet, 2006). Adana'da lise son sınıf öğrencisi, tuvalette sigara içtiği gerekçesiyle tartıştığı birinci sınıf öğrencisinin boynuna kalem saplayarak yaralamıştır (Sabah, 2006). İstanbul'da chat kavgasında lise öğrencisi başka bir lise öğrencisini bıçaklayarak ölümüne neden olmuştur (Sabah, 2006). Yine İstanbul'da bir lise öğrencisi arkadaşını boğazından bıçaklayarak öldürmüştür (Sabah, 2006). Ankara'da bir lisede arkadaşlarının, "reis" ve "başkan" olarak hitap ettiği 10. sınıf öğrencisi "kız arkadaş" konusunda tartışma yaşadığı başka bir öğrenciyi bıçakla yaralamıştır (Milliyet, 2006). İstanbul'da bir ilköğretim okulunda 8'inci sınıf öğrencisi, kolundaki zinciri kendisine vermeyen 7'nci sınıf

öğrencisini sağ bacağında bıçaklamıştır (Milliyet, 2006). Ayrıca son bir yıl içerisinde okullarımızda şiddet, öğretmenine küfür etmekten, okul müdürüne fiziksel zarar vererek sözlü tehditte bulunmaya ve öğrencileri tabancayla ya da bıçakla yaralamaya kadar uzanan farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde okullardaki şiddet olaylarıyla ilgili olarak yapılmış bazı araştırmalar vardır. Pişkin (2003) araştırmasında, zorbalığa uğrayan çocukların oranının %35, hem zorbalığa uğrayan hem de zorbalık edenlerin oranının % 30, sadece zorbalık edenlerin oranının %6 olduğunu belirtmektedir. Ayrıca erkeklerde bu duruma daha fazla rastlandığı belirtilerek zorbalığın %34 ile fiziksel, %29 sözel, %21 dolaylı, %11 eşyalara zarar verme biçiminde gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Benzer şekilde Kapçı (2004) ilköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısı gibi değişkenlerle ilişkisini araştırdığı çalışmasında, ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin %40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını ve zorbalığın demografik değişkenlerden çok psikolojik değişkenlerle bağlantılı olduğu sonucuna varmıştır.

Özcebe, Üner ve Çetik 2004 yılında Ankara'da 400 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin %19.8'nin çakı, bıçak, kuru sıkı tabanca ve tabanca taşıdığını, öğrencilerin %8.8'nin şiddet uyguladığını, %16.1'nin şiddete maruz kaldığını, %20.6'sının ise hem şiddete maruz kaldığını hem de şiddet uyguladığını saptamışlardır. Ayrıca öğrencilerin en fazla fiziksel şiddet sonra da duygusal şiddet uyguladıklarını bulmuşlardır.

Yurtal ve Cenkseven (2006) araştırmalarında, ilköğretim okullarında erkek öğrencilerin daha fazla zorba davranışlara maruz kaldıklarını, zorbalığın en fazla okul bahçesinde yaşandığını ve zorba davranışlarda bulunanların daha çok erkek ve yaşça büyük öğrenciler olduklarını tespit etmişlerdir.

Eke ve Ögel (2006) ise İstanbul'da lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada, 3483 öğrencinin

yarsının son bir yıl içinde en az bir kez fiziksel kavgada bulduklarını rapor etmişlerdir. Ayrıca fiziksel kavga sonucu, yaralandığını belirtenlerin oranı %15.4, başkasını yaralayanların oranı %26.3, bıçak, çakı ya da benzeri kesici alet taşıyanların oranı %22.6, ateşli silah taşıyanların oranı %9.8 olduğu; araştırmaya katılan öğrencilerin %10'unun çete üyesi oldukları saptanmıştır.

Okullarda özellikle de liselerde meydana gelen şiddet olaylarının diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda bir artış gösterdiği görülmektedir. Okullarda görülen şiddet olaylarının hem eğitim-öğretim etkinliğinin hem de geniş bir çerçevede bireyin ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyeceği dikkate alındığında, önleyici çalışmalara ihtiyacımız olduğu görülmektedir.

Okullarda Şiddeti Önlemede Farklı Bakış Açısı: Kendini Toparlama Gücü

Şiddet içeren olayların okul ve çevresini içine alacak şekilde yaygınlaşması, şiddetin önlenmesi ve azaltılması konusundaki çalışmaları hızlandırmıştır. Diğer önleme çalışmalarında olduğu gibi şiddeti önleme çalışmalarında da ana amaç risk altındaki ya da risk altında olma olasılığı olan gençlere ulaşmak ve onları koruyucu etmenler adı verilen bazı yeterlik ve becerilerle donanımlı hale getirmektir (Korkut, 2004).

Aksoy ve Ögel (2004) ülkemizde suç işleyen ergenlerle yapılan araştırmaları gözden geçirdikleri çalışmalarında, suçlu çocuk ve ergenlerin ailelerinin %44'ünün asgari ücret ya da altında gelir düzeyine sahip olduklarını; suçlu çocuk ve ergenlerin anne ve babalarının okur-yazar olmadıklarını ya da ilkokul mezunu olduklarını; suçlu çocuk ve ergenlerde anne veya babanın ölümü, boşanma veya diğer sebeplerden parçalanmış aile oranının yüksek olduğunu; suça yönelmiş ergenlerin çoğunluğunun evde ve okulda şiddete maruz kaldıklarını; suçlu çocuk ve ergenlerin ailesinde alkol ve uyuşturucu kullanıldığını; suçlu çocuk ve ergenlerin ailesinde veya yakın çevresinde suç işleyen ve cezaevine giren kişilerin olduğunu ve suçlu çocuk ve ergen-

lerin çoğunluğunun okuldan kaçma davranışı sergilediklerini ortaya koymuşlardır.

Görüldüğü gibi suç işleyen çocuk ve ergenler olumsuz yaşam koşullarına sahiptir. Çocuğun veya gencin şiddet davranışı sergileme riskini artıran bu çevresel faktörlerin belirlenmesi, önleme çalışmalarının temelini oluşturmaktadır.

Genelde önleme programları yaşam ya da güvenlik tehdit altına girdiğinde istenmektedir. Bu istekler birçok kurban verildiğinde ya da tehditler nedeniyle potansiyel kurbanlar bulunduğu daha da belirginleşmektedir. O nedenle risklerin sorunlara yol açmasını beklemek yerine, risk faktörlerini belirleyerek bazı önleme çalışmalarına başlamak akılcı bir yol olarak görülmektedir (Korkut ve diğerleri, 2004).

Risk etmenleri, sorunların ortaya çıkmasına ya da artmasına neden olabilecek etmenleri içermektedir (Korkut, 2004). Başka bir ifadeyle risk faktörleri, belirli bir insan grubunun özellikle de çocuk ve gençlerin suç işleme, okulu bırakma vb. gibi olumsuz ve istenmeyen sonuçları yaşama olasılığını artıran özelliklerini tanımlamak için kullanılmaktadır (Masten, 2001). Literatürde özellikle çocuk ve ergenleri konu alan birçok farklı risk faktörü üzerinde çalışılmıştır. Bu çalışmalarda suç işleme ve şiddet göstermeye yol açan risk faktörleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Ebeveynin ayrılması, boşanması veya tek ebeveynle yaşama
- Düşük sosyo-ekonomik düzey
- Kronik hastalıklar
- Çocuk ihmal ve istismarı
- Aile içi şiddet
- Savaş ve doğal afetler gibi toplumsal travmalar
- Evsizlik
- Ebeveynlerden biri ya da ikisinin alkol ve/veya uyuşturucu kullanması
- Gencin alkol ve/veya uyuşturucu kullanması

- Sık sık okuldan kaçma
- Akranları tarafından red edilme
- Ailede suç işleyen bireylerin olması
- Gencin duygu ve düşüncelerine zarar veren nörolojik bir probleminin olması
- Gencin daha önce herhangi bir suçtan tutuklanmış olması
- Akademik başarısızlık (Bolig ve Weddle, 1988; Casella ve Motte, 1990; Zagar ve ark., 1991; Cicchetti ve Rogosch, 1997; Criss ve ark., 2002; Reed-Victor ve Stronge, 2002; Boulter, 2004).

Önleme çalışmalarının amacı, sadece sorunları önlemek değil, gençlerin daha etkili davranan yetişkinler haline gelmelerini sağlamayı da içerdiği için bu çalışmalar onlara bazı becerilerin öğretilmesini kapsamaktadır. Okul ortamı ise çocuklara ve gençlere bu becerilerin kazandırılması için yürütülecek olan önleme çalışmalarını gerçekleştirmek için en uygun yer olarak görünmektedir (Korkut ve diğerleri, 2004).

Son yıllarda okullarda yüksek riskli davranışları azaltmayı hedefleyen önleme programlarının bir bölümü olarak kendini toparlama gücünün geliştirilmesinin öneminin farkına varılmıştır.

Uzun süreli yoksulluk çekmiş, ihmal ve istismara uğramış, şiddete maruz kalmış, anne babasından ya da bakımını üstlenen bir yetiştikenden uzun süre ayrı kalmış, ciddi bir kaza geçirmiş, yakınlarının ölümüne tanık olmuş ya da okulda sürekli başarısızlık riski ile karşı karşıya gelmiş çocuklar bulunmaktadır. Risk altındaki bu çocuklar arasında anti-sosyal davranışlar sergileyenlerin oranı yüksektir. Ancak bu risk faktörlerine rağmen bu çocuklar arasında hiçbir antisosyal davranış sergilemeksizin, normal yaşamlarını sürdürebilenlerin sayısının da azımsanamayacak kadar çok olduğu özellikle 1990'lı yıllardan itibaren sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiştir. Bazı çocuklar ve gençler yukarıda betimlenen çevresel olumsuzluğa rağmen "ayakta kalabilmekte" ve çevre ile ilişkilerini başarılı bir şekilde

sürdürebilmektedirler (Henderson ve Millstein, 1996).

Psikiyatri, psikoloji, eğitim ve sosyoloji alanlarında bireylerin stresten, travmadan, olumsuz yaşam koşullarından (risk) kurtulabileceklerine ve bu zorlukların üstesinden geldikçe daha da güçleneceklerine ilişkin fikirler "kendini toparlama gücü" (resilience) kavramı etrafında toplanmaktadır. Kendini toparlama gücü, zor koşullar altında olumlu ve beklenmedik başarılar kazanma ve sıra dışı koşul ve durumlara uyum sağlama becerisi olarak tanımlanmaktadır (Fraser, Richman ve Galinsky, 1999). Allen ve Hurtes (1999) kendini toparlama gücünü, bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları problemlerle etkili bir şekilde başa çıkma yeteneği olarak tanımlamışlardır. Masten (2001) ise kendini toparlama gücünü, zorlayıcı ve tehdit edici koşullara rağmen başarılı bir uyum yeteneğine sahip olmak, bu süreçte gayret göstermek ve sonuçta başarılı olmak şeklinde tanımlamıştır.

Kendini toparlama gücü konusunda yapılan araştırmalarda, kendini çabuk toparlayan bireylerin özellikleri belirlenmiştir. Yaşanan zorluklar karşısında kendini çabuk toparlayan birey, sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma ve sürdürmeyi sağlayan sosyal becerilere sahiptir, bağımsız hareket edebilir, bir topluma ait olma duygusu ve iyi bir geleceğe sahip olma inancına sahiptir (Benard, 1996); yeni yaşantılara açıktır (Rak ve Patterson, 1996); gelecekte karşılaşabileceği zor durumların üstesinden gelmede başarılı olacağına yönelik algıya sahiptir (Bland ve Sowa, 1994); başarı ya da başarısızlığını yetenek ve çaba gibi içsel nedenlerle açıklayıp daha çok çaba harcayarak başarısını artırır (Masten, 2001); dayanıklı kişilik özelliğine sahiptir (Howard ve Johnson, 2000); sorunlar karşısında etkili başa çıkma yöntemlerini kullanır (Jew, Green ve Kroger, 1999); duygu, düşünce ve davranışlarının farkındadır ve girişkendir (Vazquez, 2000); problem çözme becerisine sahiptir (Rak ve Patterson, 1996; Benard, 1996; Vance ve Sanchez, 1998; Howard ve Johnson, 2000; Masten, 2001); mizah yeteneğine sahiptir (Vance ve Sanchez, 1998; Vazquez, 2000)

ve iyimserdir (Bland ve Sowa, 1994; Rak ve Patterson, 1996; Vance ve Sanchez, 1998; Jew, Green ve Kroger, 1999; Howard ve Johnson, 2000).

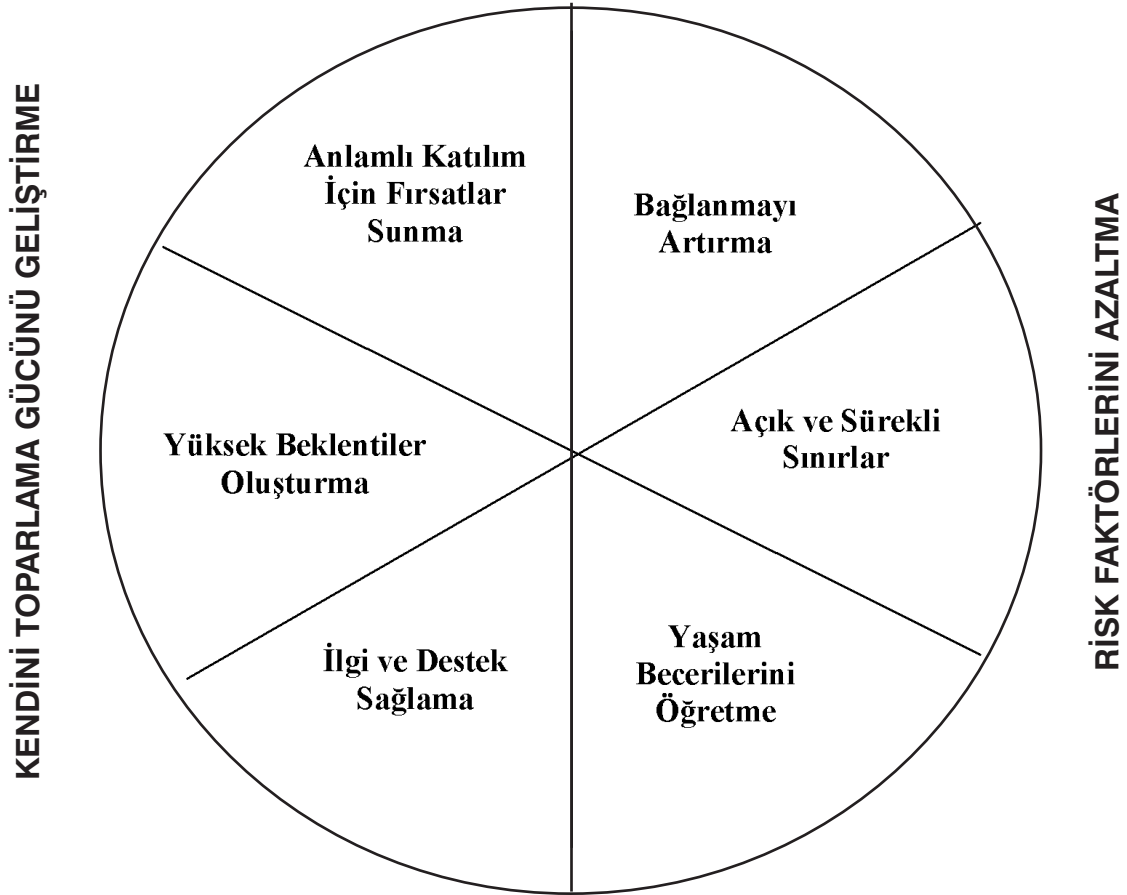
Risk ve kendini toparlama gücü literatürü, okullarda karşılaşılan problemlerin üstesinden gelme kapasitesini geliştirmeyi, iyi bir yaşam için gerekli olan sosyal, akademik ve mesleki alanlarda yeterlilikleri geliştirmeyi sağlayacak bir ortamın sunulması gerektiğini vurgular. Özellikle okulda şiddet ve kendini toparlama gücü ile ilgili araştırmalar (Gottfredson, 1986; Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Henderson ve Millstein, 1996; Boulter, 2004; Middlemiss, 2005) çocukların ve ergenlerin temelde olumlu değerler kazanmaya ihtiyaçları olduğu görüşünden hareketle, çocukların ve ergenlerin

olumsuz yaşam durumlarıyla karşılaştıklarında onlara yardımcı olacak “dayanakların” sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Henderson ve Millstein (1996) bu dayanaklardan biri olarak ifade ettikleri kendini toparlama gücünün okulda öğrencilere kazandırılabilmesi için “6 strateji modeli”ni önermiştir.

1. Bağlanmayı artırma
2. Açık ve sürekli sınırlar(kurallar) oluşturma
3. Yaşam becerilerini öğretme
4. İlgı ve destek sağlama
5. Yüksek beklentiler oluşturma
6. Anlamlı katılım için fırsatlar sunma

Şekil 1: Henderson ve Millstein’in (1996) Kendini Toparlama Gücü Çemberi

İlk Üç Basamak: Riski Azaltma

Risk literatürü, çocukların ve ergenlerin yaşamlarında riskin etkilerini azaltmak ve kendini toplama gücüne doğru gelişmelerini sağlamak için üç temel strateji önermektedir:

1. Bağlanmayı Artırma: Bu strateji, bireyler arasındaki iletişimi artırmayı içermektedir. Öğrenciler arkadaşları, öğretmenleri ve diğer yetişkinler tarafından kabul görmek, önemli işler yaptıklarını bilmek ve değerli olduklarını hissetmek isterler. Bu bağlamda olumlu ve koruyucu ilişkileri içeren bir okul ortamı öğrencilerin okula bağlanmalarını artıracaktır. Ailelerin okula katılımını sağlamak, okulda etkin roller vermek, periyodik olarak okulda veli toplantıları düzenlemek, öğrenciler için derslerin dışında müzik, resim, drama ve çeşitli spor aktiviteleri düzenlemek gibi yollarla hem öğrencilerin hem de ailelerin okula bağlanmaları artırılabilir.

2. Açık ve Sürekli Sınırlar Oluşturma: Bu strateji, öğrencilerden beklenen davranışları oluşturmaya yönelik okul politikasını ve uygulamalarını oluşturmayı içerir. Öğrencilerden beklenenler karşılıklı olarak biraraya gelerek belirlenmeli, açık ve net bir şekilde yazılmalı ve ifade edilmelidir. Okul kurallarının, davranışsal politikanın ve bu politikanın uygulanmasına yönelik yöntemlerin neler olacağını belirlemede öğrencilerin katılımını sağlamak önemlidir. Öğrenciler kendi davranışlarını etkileyecek olan kuralların oluşturulması sürecine ne kadar katılırsa, kuralları izlemeye ve sorumluluk almaya o kadar istekli olurlar. Öğrenci ve öğrenciyle yakından ilişkili herkesin bu politikaları anlamaları çok önemlidir. Bu nedenle okulda panolar hazırlanabilir, ebeveynlere ve okul personeline bilgilendirici toplantılar düzenlenebilir.

3. Yaşam Becerilerini Öğretme: Bu strateji, işbirliğini, çatışma çözme becerilerini, atılganlık becerilerini, iletişim becerilerini, problem çözme ve karar verme becerilerini ve stresle başa çıkma becerilerini kazandırmayı içerir. Çocuk ve gençlerdeki duygusal ve davranışsal sorunlar için en önemli ve en işlevsel davranışları içeren yaşam becerilerinin öğrencilere yeteri düzeyde kazandırılması, öğrenci-

lerin hem ilişkilerini düzenlemelerine hem de karşılaştıkları olumsuz yaşam durumlarıyla etkili şekilde başa çıkmalarına yardımcı olacaktır.

Son Üç Basamak: Kendini Toparlama Gücünü Geliştirme

Kendini toplama gücü ile ilgili araştırmalar, çocukların ve ergenlerin kendini toplama güçlerini geliştirmelerine yönelik üç strateji üzerinde durmaktadır.

4. İlgi ve Destek Sağlama: Bu strateji, mutlak olumlu saygıyı ve cesaretlendirmeyi içermektedir. Kendini toplama gücü tekerleğinin en önemli unsurudur. Kişinin destek alabileceği kişi (ler) olmadığı sürece, zor koşulların üstesinden gelmesi çok zordur. Kişinin destek alacağı kişiler sadece aile üyeleri değil, öğretmenleri, komşuları, arkadaşları, hatta beslediği bir hayvan da olabilir. Öğretmenler, yöneticiler, danışmanlar ve okul ortamındaki diğer kişiler, risk altındaki öğrencilere destek sağlamak için eşsiz bir konumdadırlar. Bunun uygulamadaki anlamı, belli bir yetişkin, bir çocuğa özel bir ilgi göstermeli ve bakım sağlayıcı, kolaylaştırıcı bir ilişki geliştirmelidir (Öğülmüş, 2001).

5. Yüksek Beklentiler Oluşturma: Bu strateji, öğrencilerin çabalarını ve ümitlerini belli bir amaca yönlendirmelerine, akademik başarı için yüksek ama gerçekçi hedefler belirlemelerine, "yapabilirim" duygusunu geliştirmelerine, destekleyici ve yapıcı geribildirimlerle ne düzeyde olduklarını fark etmelerine yardımcı olmayı içermektedir. Başka bir ifadeyle, öğrencileri başarılı olacaklarına inandırmaya ikna etmek ve onlara başarılı olmaları için gerekli kaynakları sağlamayı içermektedir. Öğrencilere bu becerilerin kazandırılması işbirliğine dayalı öğrenme fırsatları sunma, başarıları ödüllendirme, başarıyı vurgulayan öyküler anlatma, sorumluluk alabilecekleri ve karar verme sürecine katılabilecekleri etkinlikler sunma, kişisel gelişim seminerleri düzenleme gibi yollar ile sağlanabilir.

6. Anlamlı Katılım İçin Fırsatlar Sunma: Bu strateji, öğrencilere, ailelerine, okul personeline problem çözme, karar verme, planlama, amaç belirleme, yardım etme için fırsatlar sunmayı içerir.

Benard (1991) öğrencilerin kendini toplama gücünü geliştirmede, işbirlikçi öğrenme stratejilerinin kullanılmasının, sınıf problemlerini çözmek için sınıf toplantılarının düzenlenmesinin, öğrencilerin yaptıkları çalışmaların öğrencilerle birlikte değerlendirilmesinin, sınıf kurallarının öğrencilerle birlikte oluşturulmasının ve öğrencilerin okul arkadaşlarına ihtiyaç duydukları konularda yardım etmelerine ortam sağlamanın önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Bu 6 stratejiyi kullanma, olumlu benlik algısını, okula bağlanmayı, kurallara inanmayı ve akademik başarıyı artırmakta, okulda sergilenen şiddet davranışını azaltmaktadır.

Tartışma

Okullar sağladıkları olanaklarla öğrencileri daha donanımlı hale getirebilecek bireyin hayatında var olan en önemli kurumdur. Okulda destekleyici kişilerarası ilişkiler, öğrencilerin okula ilişkin olumlu tutum geliştirmeleri, okul yaşamından doyum alma, öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal alanlarda güçlenmelerini sağlayacaktır. Okulda olası koruyucu faktörleri harekete geçirme ve öğrencilerin güçlü yanlarını ortaya çıkarmalarına yardımcı olma kendini toplama gücü çalışmaları kapsamında yer almaktadır. Masten'e (2001) göre çocukların ve ergenlerin gelişim süreci içinde yeterlik ve sağlamlılıklarını artırmaya yarayacak nitelikli kaynakları artırma ya da çocukların ve ergenlerin varolan kaynaklara ulaşabilirliklerini kolaylaştırma, risk faktörlerinin olumsuz etkilerini azaltmaktadır.

Kendini toplama gücüne sahip bireylerin özellikleri ile suç ve şiddeti önlemek ve suç işleyen bireyleri topluma kazandırmak için geliştirilen öneriler arasında büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır. Kendini toplama gücüne sahip bireyler başkalarıyla iyi ilişkiler kurabilme, duygusal bağlar geliştirme, amaç belirleme ve amaçlara bağlılık gibi bazı özelliklere sahipken, suç işleyen bireylerde bu özelliklerin hemen hemen tam tersi özelliklere rastlanmıştır. Bu durumda bireylerin kendini toplama güçlerini geliştirmeyi amaçlayan program ve uygulamaların, suç ve şiddet davranışını da azaltması

beklenir (Öğülmüş, 2001). Flannery ve Williams (1999) şiddet ve zayıf problem çözme becerileri arasında önemli bir ilişki olduğunu, zayıf problem çözme becerisine sahip olan bireylerin antisosyal ve kendini yıkıcı davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir (Akt.Boulter, 2004). Boulter (2004) akademik başarısızlık yaşayan, sık sık okuldan kaçan ve akranları tarafından reddedilen ergenlerin sosyal ilişkilerde daha saldırgan davranışlar gösterdiklerini belirtmiştir. Gilligan (2000) ise özellikle olumsuz yaşam koşullarına sahip olan öğrenciler için "okulun bir üyesi olma" duygusunun akademik performansı ve zorluklarla mücadele etmeyi güçlendirdiğini, riskli davranışlar açısından koruyucu bir faktör olduğunu vurgulamıştır. Kendini toplama gücü konusunda yapılan araştırmalarda, yaşam zorlukları karşısında kendini çabuk toparlayan bireylerin sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurdukları (Benard, 1996), bir topluma ait olma duygusuna ve problem çözme becerisine sahip oldukları (Rak ve Patterson, 1996; Benard, 1996; Vace ve Sanchez, 1998; Howard ve Johnson, 2000), sorunlar karşısında etkili başa çıkma yöntemlerini kullandıkları (Jew, Green ve Kroger, 1999) belirtilmiştir. Bu bağlamda, okulda yaşanan şiddetle ilişkisi bulunan zayıf problem çözme becerisi, akademik başarısızlık, okuldan kaçma, akranlar tarafından rededilme gibi değişkenlerin kendini toplama gücünü sağlamaya yönelik program ve uygulamalarla azaltılabileceği söylenebilir.

Öğrencilerde kendini toplama gücünün göstergesi olduğu anlaşılan özellikleri kazandırmak için önemli bir okul reformunun gerekli olduğunu gösteren çalışmaların sayısı artmaktadır (Benard, 1991; Henderson ve Millstein, 1996; Howard, Dryden ve Johnson, 1999). Toplumdaki risk faktörlerine rağmen okul düzeyinde alınan tedbirler, çocukların zor koşulların üstesinden gelmelerinde önemli bir etkiye sahip olabilirler. Örneğin "Öğrencilere Kendini Toplama Gücünü Kazandırmak İçin Kapsamlı Eğitim" (Comprehensive Training to Assure Resiliency in Students, 1996) projesine göre kendini toplama gücünü geliştirme ve destekleme amaçlı okul çalışmalarında beş genel stratejiye yer

verilmelidir:

1. Okullar, personelleri ile öğrencilere duyarlı yetişkinlerle önemli ilişkiler kurma olanağı sağlamalıdır.

2. Okullar, sosyal ve akademik becerileri geliştirmeli, böylece öğrencilerin bağımsızlık ve başarı deneyimleri yaşamasını sağlamalıdır.

3. Okullar, öğrencilere okulda ve toplumda anlamlı katılımda bulunma ve sorumluluk alma fırsatları sunmalıdır.

4. Okullar, çocuk ve gençler için destek hizmetlerini belirlemeli, onlarla işbirliği yapmalı ya da destek hizmetleri oluşturmalıdır.

5. Okullar, yapılarının, beklentilerinin, politikalarının ya da prosedürlerinin öğrencilerin karşılaşabilecekleri riskleri artırmamalıdır.

Özetle, okullarda öğrencilerin kendini toplama güçlerini geliştirmelerine yardımcı olacak stratejilere yer verildiğinde, öğrencilerin, öğrenmeye ve okula karşı olumlu bir tutum geliştirmeleri, okul kurallarını anlamaları ve kurallara uymaları, içinde bulunduğu gelişim döneminin görevlerini başarıyla yerine getirmeleri, okulda kendini güvende hissetmeleri, amaç belirleme ve bu amaçlara ulaşabileceğine inanmaları, kendine ve diğerlerine güvenmeleri, başkalarına yardım etme ve özyeterlik duygusuna sahip olmaları beklenmektedir. Öğrenciler bu güçlü yanları ile karşılaştıkları olumsuz yaşam olayları karşısında şiddete başvurmayacaklar, daha yapıcı yollar kullanarak karşılaştıkları sorunları çözebileceklerdir.

Kaynaklar

Aksoy, A. ve Ögel, K. (2004). Tutuklu ve hükümlü ergenlerin özellikleri: Türkiye’de yapılan çalışmaların gözden geçirilmesi. adalet bakanlığı ceza ve tevkifevleri genel müdürlüğü’nün gözetimindeki çocuklara yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi projesi ihtiyaçların belirlenmesi çalışması. Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, İstanbul.

Allen, L. R. ve Hurtes, K. (1999). Making an impact. Parks & Recreation, 34(1).

Avrupa Konseyi (2002). Okullarda şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadele için yerel ortaklıklar. Konferans Sonunda Kabul Edilen Sonuç Bildirgesi, Fransa, 2-4 Aralık.

Benard, B. (1991). Fostering resiliency in kids: Protective factors in the family, school and community. San Francisco: Far West Laboratory For Educational Research And Development. ED 335781.

Benard, B. (1996). The foundations of the resiliency paradigm. Premier Issue.

Bland, L. ve Sowa, C. (1994). An overview of resilience in gifted children. Roeper Review, 17 (2), 77-74.

Bolig, R. ve Weddle, K. D. (1988). Resiliency and hospitalization of children. Children’s Health Care, 16 (4).

Boulter, L. (2004). Family-school connection and school violence prevention. The Negro Educational Review, 55 (1), 27-40.

Casella, L. ve Motta, R. W. (1990). Comparison of characteristics of vietnam veterans with and without posttraumatic stress disorder. Psychological Reports, 67, 595-605.

Cicchetti, D. ve Rogosch, F. A. (1997). The role of self organization in the promotion of resilience in maltreated children. Education and Urban Society, 24 (1), 41-52.

Comprehensive Teaming to Assure Resiliency in Students (1996). Moving Beyond Risk to Resiliency: The School’s Role in Supporting Resiliency in Children (Minneapolis, Minneapolis Public School-CTARS Project).

Criss, M. M., Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A. ve Lapp, A. (2002). Family adversity, positive peer relationship, and children’s externalizing behavior: A longitudinal perspective on risk and resilience. Child Development, 73, 1220-1237.

Eke, C. Y., ve Ögel, K. (2006). İstanbul’daki okullarda suç ve şiddetin yaygınlığı. I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyum Bildiri Özetleri. İstanbul: Duman Ofset, s.22.

Fraser, M. W., Richman, J. M. ve Galinsky, M. J. (1999). Risk, protection and resilience: Toward a conceptual framework for social work practice. Social Work Research, 23, 129-208.

Gilligan, R. (2000). Adversity, resilience and young people: The protective value of positive school and spare time experiences. Children and Society, 14, 37-47.

Gottfredsen, D. C. (1986). An emprical test of school based environmental and individual interventions to reduce the risk of delinquent behavior. Criminology, 24, 705-731.

- Hawkins, J. D., Catalano, R. F. ve Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.
- Henderson, N. ve Millstein, M. M. (1996). Resiliency in schools. Making it happen for students and educators. Corwin Press, Inc. A Sage Publication Company Thousand Oaks, California.
- Howard, S., Dryden, J. ve Johnson, B. (1999). Childhood resilience: review and critique of literature. *Oxford Review of Education*, 25 (3), 307-323.
- Howard, S. ve Johnson, B. (2000). What makes the difference? children and teachers talk about resilient outcomes for children "at risk". *Educational Studies*, 26 (3), 321-339.
- Jew, C., Green, K. E. ve Kroger, J. (1999). Development and validation of a measure of resiliency. *Measurement & Evaluation in Counseling & Development*, 32 (2), 75-90.
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
- Korkut, F. (2004). Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Korkut, F., Arıcıoğlu, A., Tagay, Ö. ve Sarı, T. (2004). Altındağ ilçesi gençliğin olumlu gelişimini sağlama ve sorunlarını önleme projesinin pilot uygulaması. www.baskent.edu.tr/~tugba/Tuba-Sosyal%20hizmetler.doc 05.09.2006'da alındı.
- Masten, A. (2001). Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56 (3), 227-238.
- MEB. (2006). Eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesi ve azaltılması strateji ve eylem planı (2006-2011 +), Ankara. <http://orgm.meb.gov.tr/> 10.11.2006'da alındı.
- Middlemiss, W. (2005). Prevention and intervention: Using resiliency based multisetting approaches and a process orientation. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 22 (1), 85-103.
- Miller, A. K. ve Chandler, K. (2004). Violence in u. s. public schools. 2000 school survey on crime and safety. National Center of Education Statistics.
- Milliyet Gazetesi, 19 Ekim 2002. "Hiç uğruna 10 yıl yatacak". Milliyet Gazetesi, 26 Mart 2006. "Sınıf arkadaşı tarafından kalbinden bıçaklanan 17 yaşındaki Fatih C.'nin beyin ölümü gerçekleşti". Milliyet Gazetesi, 4 Nisan 2006. "Okulda 'ağalık' kavgası".
- Milliyet Gazetesi, 10 Mayıs 2006. "Okul bahçesinde şiddet bitmiyor".
- Öğülmüş, S. (2001). Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık. I. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu: Nedenler ve Önlemler. Ankara, 29-30 Mart.
- Özcebe, H., Üner, S. ve Çetlik, H. (2006). Adolesanlarda şiddet davranışları (Üç Lise, Ankara, 2004). I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyum Bildiri Özetleri. İstanbul: Duman Ofset, s.27.
- Pietzak, D., Petersen, G. J. ve Speaker, K. M. (1998). Perception of school violence by elementary and middle school. *Professional School Counseling*, 1(4), 23-29.
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı. VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri, Ankara: PegemA Yayıncılık, s.125.
- Rak, C. F. ve Patterson, L. E. (1996). Promoting resilience in at-risk children. *Journal of Counseling & Development*, 74 (4), 368-374.
- Reed-Victor, E. ve Stronge, J. H. (2002). Homeless students and resilience: Staff perspectives on individual and environmental factors. *Journal of Children and Poverty*, 8 (2), 159-183.
- Sabah Gazetesi, 4 Şubat 2006. "İnternette 'chat'le başlayan, yüz yüze devam eden tartışma sırasında lise öğrencisi 16 yaşındaki A.A. bıçaklanarak öldürüldü".
- Sabah Gazetesi, 10 Haziran 2006. "Boynuna kalem sapladı".
- Scott, T. M., Nelson, C. M. ve Liaupsin, C. J. (2001). Effective instruction: the forgotten component in preventing school violence. *Education and Treatment of Children*, 24 (3), 309-322.
- TDK (2005). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. 10. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:549.
- The National School Safety Center. <http://www.school-safety.us/School-Crime-and-Violence-Statistics-p-9.html> 23.10.2006'da alındı.
- Vance, E. Ve Sanchez, H. (1998). Creating a service system that builds resiliency. NC Department of Health and Human Services.
- Vasquez, G. (2000). Resiliency: juvenile offenders recognize their strengths to change their lives. *Corrections Today*, 62 (3), 106-111.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2006). İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi. I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyum Bildiri Özetleri. İstanbul: Duman Ofset, s.14.
- Zagar, R., Arbit, J., Sylvies, R. ve Busch, K. G. (1991). Homicidal adolescents: a replication. *Psychological Reports*, 67, 1235-1242.